

Lunds universitet
Enheten för medier, kommunikation och journalistik
D-uppsats, 10 poäng

Journalistik 61-80 poäng
Vårterminen 2007
Handledare: Fredrik Miegel

När karriären krackelerar?

En studie om hur unga journalister
tänker kring situationen på arbetsmarknaden

Andreas Mattsson

Abstract

Författare: Andreas Mattsson

Titel: När karriären krackelerar? En studie om hur unga journalister tänker kring situationen på arbetsmarknaden.

Uppsats JOU004, Journalistik 61-80 p

Handledare: Fredrik Miegel

Lunds universitet

Journalistutbildningen

Vårterminen 2007

Den här uppsatsen låter sex unga journalister komma till tals med avseende på hur de tänker kring förhållandena på arbetsmarknaden. Syftet är att med hjälp av en kvalitativ intervjustudie belysa hur unga journalister tänker kring sin karriär, framtid och livet vid sidan av yrket.

Arbetsgivarna inom mediebranschen tillhör dem som i störst utsträckning kringgår lagen om anställningsskydd (LAS). Det innebär att många journalisters första arbetslivserfarenheter består av vikariat och tillfälliga anställningar. Detta resulterar i ett kringflackande liv som för med sig konsekvenser på det privata planet.

De sex intervjupersonerna har olika erfarenheter av hur det är att komma ut i arbetslivet från en journalistutbildning. En viktig slutsats från studien är att de sex intervjupersonerna på olika sätt fått anpassa sina liv efter branschens krav på flexibilitet, tillgänglighet och rörlighet. Att dessa krav är höga är de överens om.

Den här studien innehåller brutna förhållanden, brutna löften och oro inför att inte klara av hyran. Men den består också av sex unga personers brinnande passion för sitt yrke, om hur de har valt att prioritera journalistiken framför annat och om hur kul det är att vara journalist.

Nyckelord: journalister, mediebransch, LAS, vikariekarusell, postmodernitet, medarbetare, arbetsmarknad, flexibilitet, tillgänglighet

Antal tecken: 76 405 (inklusive mellanslag)

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 BAKGRUND	1
1.2 SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING	2
1.3 DEFINITIONER	2
1.4 AVGRÄNSNINGAR	3
1.5 DISPOSITION	3
2. METOD	4
2.1 DEN KVALITATIVA FORSKNINGSINTERVJUN	4
2.2 URVAL	5
2.2.1 KORT PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA	6
2.3 REFLEKTIONER	8
3. DEN POSTMODERNA MEDARBETAREN	9
3.1 FÖRETAGENS KRAV PÅ FLEXIBLA MEDARBETARE	9
3.2 SOCIALT KAPITAL BLAND MEDARBETARE	9
3.3 DEN INDIVIDUALISERADE MEDARBETAREN	10
3.4 DEN FLEXIBLA MEDARBETARENS MISSLYCKANDE	11
4. ATT VARA VIKARIE	12
4.1 DEN FLEXIBLA VIKARIEKARUSELLEN	12
4.2 NÄTVERKENS MÖJLIGHETER	14
4.3 ATT BEHÖVA TA ANDRA JOBB	16
4.4 ATT SÄGA "NEJ" TILL EN ARBETSGIVARE	17
4.5 NÄR MAN SKRIVER MOT SIN VILJA	20
4.6 LIVET SOM FRILANS	21
5. ATT VARA ANSTÄLLD	24
5.1 ATT FÅ FAST TJÄNST	24
5.2 ATT KÄNNA FÖR SIN TIDNING	26
5.3 ATT BYTA JOBB	27
6. ATT BLI ÄLDRE	30
6.1 HUR LÄNGE ORKAR DU VARA JOURNALIST?	30
6.2 EN BLICK IN I FRAMTIDEN	32

7. SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	34
---	-----------

REFERENSER	37
-------------------	-----------

INTERVJUER	37
-------------------	-----------

LITTERATURLISTA	37
------------------------	-----------

ÖVRIGT ANFÖRT MATERIAL	38
-------------------------------	-----------

BILAGA	
---------------	--

1. Inledning

Arbetsgivarna inom mediebranschen tillhör de som i störst utsträckning erbjuder otrygga anställningar. Varje år går upp till 1000 journaliststudenter ut från universitetens högskoleutbildningar till ett arbetsliv med vikariat men utan fasta anställningar. Lägg därtill ett par hundra elever från folkhögskolornas journalistutbildningar.

I en färsk medlemsundersökning som Journalistförbundet låtit göra visar det sig att bland de journalister som är under 30 år arbetar nästan varannan som tillfälligt anställd.¹

Genom att kringgå lagen om anställningsskydd (LAS) har arbetsgivarna inom mediebranschen satt i system att använda vikarier som en buffert för arbetskraft. För den enskilda journalisten innebär det här ofta ett kringflackande liv utan fast ekonomi.

Denna studie kommer att handla om hur tillståndet på arbetsmarknaden påverkar unga journalister.

1.1 Bakgrund

Årets medlemsundersökning tyder på att det under de senaste åren skett en ökning av antalet tillsvidareanställda inom mediebranschen. En motsvarande undersökning från år 2004 visade att var femte anställd journalist var vikarie. På Public Service-företagen Sveriges Radio och Sveriges Television var det i genomsnitt var fjärde.²

Inom Sveriges Radio och Sveriges Television är det fortfarande högst andel visstidsanställda. Där har 28 procent av de anställda en tillfällig anställning. Många av dem uppger att de haft problem att få semester och en fjärdedel har haft svårt att få banklån. Nästan hälften av deltagarna i Journalistförbundets undersökning har blivit tvungna att byta bostadsort.³

Samtidigt som många unga journalister har tillfälliga anställningar uppger drygt hälften av de visstidsanställda att de arbetat i fyra år eller mer. Några år i branschen är med andra ord ingen garanti för fastare anställningsformer.

Att jobba som journalist ställer fortsatt höga krav på flexibilitet och rörlighet. Det är med denna verklighet i bakgrunden som den här studien ska läsas.

¹ Journalistförbundets medlemsundersökning, mars 2007

² Lindblom Hulthén (2004), "Fast jobb erbjuds i utbyte mot sex", *Dagens Nyheter* 30/3-2004

³ Journalistförbundets medlemsundersökning, mars 2007

1.2 Syfte och problemformulering

Att som ung journalist ta steget ut i arbetslivet kan vara både inspirerande och skrämmande. När arbetsgivare inom mediebranschen systematiskt kringgår lagen om anställningsskydd påverkar det den enskilda journalistens sociala liv.

Syftet med studien är att undersöka hur villkoren på arbetsmarknaden påverkar unga journalisters sociala liv, deras sätt att utföra sina arbetsuppgifter och deras syn på sina karriärer. Tre frågeställningar träder då fram som centrala:

- Hur upplever unga journalister sin arbetssituation? Är det någon skillnad på att vara vikarie och fast anställd?
- På vilka sätt påverkas deras privatliv av deras yrkesval? Finns det en balans mellan deras privata intressen och karriärer?
- Hur tänker de kring sin framtid som journalister? Kan man slå sig till ro den dagen man får ett fast jobb eller innebär yrket i sig ett kringflackande liv?

Huvudfrågeställningen som knyter samman ovanstående punkter är: *Hur tänker unga journalister kring situationen på arbetsmarknaden?*

1.3 Definitioner

Arbetsgivarna inom mediebranschen väljer att kringgå *lagen om anställningsskydd* (LAS). Man gör det genom att inte tillåta vikarier arbeta längre än maximalt tolv månader under en treårsperiod. Fenomenet när vikarier får sluta kallas för *utlasning*.

I och med att flera svenska dagstidningar slagits samman i gemensamma ägarbolag har det ställt till problem för en del utlasade vikarier. Ett exempel är Gota Media som äger Smålandsposten, Blekinge Läns Tidningar, Barometern och Borås tidning där vikarier som vikarierat på den ena redaktionen inte fått fortsätta på de andra.⁴

När journalister hamnar på listor som arbetsgivarna använder när de behöver medarbetare vid sjukdom eller andra händelser får de vara beredda på att hoppa in med kort varsel. Ibland kan det innebära ett längre vikariat, till exempel när någon ordinarie tar ut föräldraledighet. Någon gång kan det vara ett vikariat under dagen och ibland kan man bli tvungen att flytta för att kunna ta vikariatet. Detta fenomen kallas för *vikariekarusellen* och är en term som intervjupersonerna använder sig av och är välförtrogna med.

⁴ Det berättar Veronika Johansson, vikarie på Barometern och Smålandsposten i rapporten *Utbränd, barnlös och tyst*. (30/3-2004).

I den här studien används olika benämningar på de redaktioner som intervjupersonerna har arbetat på. Med *dagstidning* avses kvälls- och morgontidning som sprids över ett större geografiskt område och som utkommer dagligen. För att förtydliga storlek och karaktär på arbetsplats förekommer även benämningen *lokaltidning* om en dagstidning som har mindre geografiskt spridningsområde. En sorts lokaltidning är de så kallade *gratistidningarna* som expanderat snabbt den senaste tiden. *Månadsmagasinet* används i denna studie som en beteckning på en tidskrift med brett innehåll, till exempel mode, hälsa, karriärscoachning och smink. *Livsstilsmagasinet* påminner om månadsmagasinet men har en tydligare nischning och har i det här fallet unga tjejer som målgrupp.

1.4 Avgränsningar

Urvalet av intervjupersoner begränsas till yngre journalister i åldrarna 24 till 35 år som tagit klivet ut på arbetsmarknaden efter att ha utbildat sig till journalister vid folkhögskola eller universitet. Det utelämnar aspekter som äldre journalister kan erfara, som till exempel försörjningskrav och svårigheter att hinna med familj och karriär.

Jag kommer att beröra frågor om mental stress och oro inför framtiden, men kommer inte att närmare gå in på fysiska skador och förebyggande åtgärder. För att fånga upp eventuella skillnader mellan mäns och kvinnors erfarenheter har jag engagerat lika många intervjupersoner av respektive kön.⁵

1.5 Disposition

I följande kapitel kommer jag att presentera den metod jag valt för att genomföra studien. Kapitlet avslutas med en reflektion kring metodvalet och de metodologiska problem som uppstått under resans gång. I kapitel tre presenteras de teoretiska utgångspunkterna och här kommer även en kortare presentation av intervjupersonerna.

Analysen är tematiserad i tre teman: *att vara vikarie*, *att vara anställd* och *att bli äldre*. Dessa teman har givit namn åt kapitel fyra, fem och sex. Här presenteras analysen där jag väver samman intervjupersonernas berättelser med mina teoriverktyg. Studien avslutas med en sammanfattande diskussion i kapitel sju där jag delar med mig av mina tankar och reflektioner som forskare.

⁵ Tyrkkö & Karlqvist (2005) tar i sin studie upp frågor som rör arbetsmiljö och arbetsrelaterad hälsa.

2. Metod

I det här kapitlet kommer jag att presentera hur jag genomfört studien. Därefter följer en kort presentation av intervjupersonerna och deras arbetslivserfarenheter från mediebranschen som sedan återkommer i analysen.

Avslutningsvis kommer jag att reflektera över mitt val av metod och redogöra för de svårigheter och funderingar jag haft utmed vägen.

2.1 Den kvalitativa forskningsintervjun

Studien baseras på kvalitativa forskningsintervjuer med personer som arbetar som journalister inom mediebranschen. Som handbok inför och under mina intervjuer använde jag mig av *Den kvalitativa forskningsintervjun* (1997) av Steinar Kvale.⁶

Jag har valt att tillämpa så kallade *halvstrukturerade forskningsintervjuer* som syftar till att ge beskrivningar av den intervjuades livsvärld genom att "... erhålla beskrivningar av den intervjuades livsvärld i avsikt att tolka de beskrivna fenomenens mening."⁷

Genom att hålla intervjuerna som ett samtal där jag håller i dirigentpinnen menar Kvale att vi, intervjupersonen och jag, tillsammans kan bygga upp kunskap genom samspelet mellan oss. Med ett hermeneutiskt perspektiv blir min forskning *valid* om den teori jag skapar beskriver den livsvärld som den är avsedd att beskriva, medan den är falsk om den misslyckas med detta.^{8,9}

För att beskriva forskarens roll i en intervjusituation använder sig Kvale av två metaforer: *malmlätaren* och *resenären*. Resenären är en forskare som reser runt och samtalar med folk på vägen eller följer en metod som leder honom fram till specifika ämnen, till skillnad mot malmlätaren som letar efter den, på förhand, definierade kunskapen. Under forskningsprocessens gång kan resenären förändras och bilda sig en ny förståelse och insikt, och reflektera över det som tidigare var självklart. "Resenärmetaforen hänför sig till en postmodern, konstruktiv kunskapssyn som leder till ett samtalsperspektiv på samhällsforskning"¹⁰

I denna studie kommer jag att eftersträva en resenärsroll då jag under resans gång vill ta intryck av de historier som mina intervjupersoner delar med sig av. Det är deras erfarenheter

⁶ Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund

⁷ Kvale (1997), s. 13

⁸ Ibid., s. 25ff

⁹ Hartman (1998), s. 162

¹⁰ Kvale (1997), s. 12

som ska stå i centrum för den här undersökningen och det är min uppgift att med kritiska forskarögon analysera dem med hjälp av utvalda teoriverktyg.

Med ett fenomenologiskt perspektiv på forskningen sätts kunskapen som styr människornas handlande i vardagslivet i centrum.

Vardagslivet framträder som en verklighet tolkad av människor och subjektivt meningsfull för dem som en värld med inre sammanhang. I egenskap av sociologer tar vi denna verklighet som objekt för våra analyser.¹¹

En viktig del av den kvalitativa metoden är tolkning. Genom att tolka informanternas berättelser kan man hitta variationer och likheter för att förstå när, varför och hur deras erfarenheter skiljer sig åt.¹²

För denna studie kommer jag att tillämpa en *analytisk generalisering* som bygger på en analys av likheter och skillnader mellan personerna. Det ger ”en välöverlagd bedömning om i vad mån resultaten från en undersökning kan ge vägledning för vad som kommer att hända i en annan situation.”¹³

Min uppgift som forskare är att servera en analys av likheter och skillnader mellan de olika situationerna. Genom att specificera och klargöra dessa kommer jag att göra det möjligt för läsaren att bedöma generaliserbarheten.

2.2 Urval

För att nå mitt urval av intervjupersoner använde jag mig i första hand av personer i min omgivning som kände eller kände till folk som gått journalistutbildningar vid universitet och folkhögskola och som sedan tagit steget ut på arbetsmarknaden. Jag har i flera fall haft god hjälp av *gatekeepers* som legitimerat mig som person och min forskning.

Min *förförståelse* som journaliststudent och med egen erfarenhet från redaktionella miljöer har varit viktig, både under förberedelsearbetet med urvalet och under intervjuerna. Jag ser det som en styrka att jag inifrån arbetsplatser kunnat observera mycket av det som intervjupersonerna berättat.

¹¹ Berger & Luckmann (1979), s. 31

¹² Mulinari (1999) i Sjöberg, K. (red.), s. 45

¹³ Kvale (1997), s. 210

Eftersom jag har egen arbetslivserfarenhet från branschen var en viktig del av urvalet att jag inte har jobbat på samma redaktion vid samma tidpunkt som någon av intervjupersonerna. Detta för att upprätthålla min roll som forskare samt undvika att *go native*, att våra samtal skulle påverkas för mycket av mina egna erfarenheter och att vår tidigare relation skulle störa forskningsupplägget.

2.2.1 Kort presentation av intervjupersonerna

Erik är 35 år gammal och den med mest erfarenhet från olika redaktioner. Han tog examen från en akademisk journalistutbildning 1995 och vikarierade efter examen under en sommar på en lokaltidningsredaktion på Gotland. Sommaren därefter jobbade han på en lokaltidning i Norrland, där han sedan blev kvar över vintern. Tillbaka i storstaden fick han en projektanställning på en nättidning och övergick sedan till ett vikariat på en nyhetsbyrå där han fick sin första fasta tjänst, tre år efter examen.

Efter att ha gått över till att arbeta med information på en bank fick han jobb som börsreporter på en annan nyhetsbyrå 2001. Efter tre år sa han upp sig för att flytta till en annan storstad med sin flickvän. Därefter har han haft inhoppsvikariat på två olika lokaltidningar i regionen.

Till sommaren 2007 ska han flytta tillbaka till storstaden där han fått jobb som ekonomireporter på en stor dagstidning.

Katarina är 31 år gammal och har efter att hon tog examen från en akademisk journalistutbildning 2004 nischat sig mot att skriva om klassisk musik. Med den inriktningen har hon tagit emot frilansuppdrag från olika tidningar. Tidigare var en stor dagstidning hennes stora uppdragsgivare, men efter ett chefsbyte då tidningen bytte inriktning på sina kultursidor försvann denna inkomstkälla. Nu frilansar hon mest för en tidskrift om klassisk musik och har även tagit uppdrag för en tidning som riktar sig till homo- och bisexuella.

Under tiden som frilans har hon jobbat extra inom vården och på Systembolaget för att försörja sig.

Hon har tidigare gjort praktik och haft inhopp som nyhetsreporter på en lokalredaktion och till sommaren ska hon flytta till en annan stad och vikariera som kulturredaktör på stadens lokaltidning.

Linda är 27 år gammal och jobbar sedan några månader som redaktör på ett livstilsmagasin som riktar sig till tonårstjejer. Hon började sin journalistkarriär under gymnasiet då hon skrev för lokaltidningen i staden där hennes föräldrar bor. Under en tvåårig folkhögskoleutbildning till journalist fick hon praktik på en samhällsredaktion på Sveriges Television och ett

månadsmagasin för kvinnor. Båda praktikplatserna ledde till sommarvikariat och på månadsmagasinet blev hon sedan kvar som frilans innan hon fick återkommande vikariat.

Efter en tid försämrades hennes anställningsvillkor och hon började söka sig vidare. Via en platsannons sökte hon ett vikariat som redaktör på ett livsstilsmagasin för tonårstjejer. Hon fick tjänsten och vikarierar där under en längre tid. Hon tror att hennes chanser att få det förstärktes av att hon jobbat på månadsmagasinet, eftersom de ingår i samma koncern.

Därutöver har Linda också vikarierat som reporter på en renodlad nöjestidning.

Mattias är 27 år gammal och tog examen från en akademisk journalistutbildning våren 2005. Under den första sommaren och hösten fick han inget jobb som journalist utan försörjde sig istället på jobb inom vården. Under hösten flyttade han och flickvännen till *Mattias* gamla hemstad och då fick han sporadiska inbop på en lokaltidning där han tidigare haft två veckors praktik. Under 2006 fick han ett sommarvikariat på en taltidningsredaktion som under hösten blev förlängt. Till sommaren 2007 väljer företaget att anställa en ny sommarvikarie i stället för att lasa in *Mattias*. Han har dock fått ett sommarvikariat som nyhetsreporter på en lokaltidning på pendlingsavstånd.

I augusti väntar *Mattias* och hans sambo sitt första barn, något som tar upp den största delen av hans tid vid sidan av journalistiken.

Patrik är 26 år gammal och gick ut en akademisk journalistutbildning våren 2006. Under utbildningen hade han två praktiksejourer. Den första var på en lokalredaktion på en stor dagstidning som ledde till några enstaka frilansuppdrag. Den andra praktikperioden var på en gratistidning och direkt efter att den tog slut fick han vikariat och projektanställningar som gjorde att han sammanhängande var på den redaktionen i mer än ett år.

Nyligen fick *Patrik* en tillsvidare tjänst som nyhetsreporter på en konkurrent till den första gratistidningen. Han säger att det mycket var på grund av att hans första chef rekryterats till chefredaktör på hans nya arbetsplats.

Sara är yngst i studien, 24 år gammal, men den av intervjupersonerna som flyttat mest under kortast tid. Hon gick ut en journalistutbildning på en folkhögskola våren 2006. Efter att ha haft praktik på en kvällstidningsredaktion i storstaden fick hon erbjudande om att vara kvar där över sommaren. Strax därpå fick hon erbjudande om att vara programledare i Sveriges Radio i samma region som hon tidigare bott och studerat.

Hon tog radiojobbet och fick sedan till hösten ett vikariat på en annan kvällstidning i storstaden. Efter några veckor ringde en gratistidning i den andra regionen och erbjöd henne en tillsvidare tjänst som nöjesreporter, och där jobbar hon idag.

2.3 Reflektioner

När jag i början av mitt arbete letade efter tänkbara intervjupersoner utgick jag från personer i min omgivning och bad om tips på personer som skulle passa för ändamålet. Genom en *gatekeeper* fick jag veta att en person inte ville delta av rädsla för att bli igenkänd.

Några dagar senare ringde jag en stor dagstidning för att få prata med en av deras medarbetare, som jag via en annan *gatekeeper* blivit rekommenderad att kontakta. Växeltelefonisten visste då inte vem medarbetaren var, utan kopplade mig till redaktionen där en vikarie svarade med att han inte visste var medarbetaren satt.

Vid ett annat tillfälle ringde jag ett liknande samtal och blev kopplad till tjänstgörande nyhetschef som svarade med att personen jag sökte var en inhoppsvikarie och just för dagen inte var i tjänst. Nyhetschefen kunde heller inte hjälpa mig med kontakten utan uppmanade mig att söka på nätet.

Dessa nya erfarenheter tillsammans med egna upplevelser från praktikperioder och vikariesejourer bidrog till att skapa mig en bild över hur *vikariekarusellen* kan se ut i praktiken. Mina egna upplevelser som forskare och journalist tillsammans med några deltagares önskemål om anonymitet fick mig att ta beslutet att fingera intervjupersonernas namn och inte ange deras arbetsplatser vid namn. Undantag görs på ett ställe för Sara som godkänt att hennes arbetsplatser nämns.

I mitt urval av intervjupersoner har det varit viktigt att få en spridning mellan olika åldrar, branscher och ursprung. Erik är äldst och har arbetat som journalist längst. Hans erfarenhet av att återvända till vikariekarusellen efter flera år som fast anställd utgör en skarp kontrast till Sara och Patrik som precis fått tillsvidarejänster.

Intervjupersonernas samlade erfarenheter från olika hörn av branschen ger en bred bild av hur det kan vara att jobba som journalist idag.

3. Den postmoderna medarbetaren

Genom att använda mig av teorier, skapade av ledande samhällsvetenskapliga forskare, kommer jag att skapa teoretisk validitet för den här studien.

I det här kapitlet kommer jag att beskriva hur jag utgår från mina teoriverktyg och på vilket sätt jag kommer att arbeta med dem. Dessa kommer sedan mer explicit att förklaras i analysen.

3.1 Företagens krav på flexibla medarbetare

Medieföretag använder sig i allt större utsträckning av *medarbetare*. Relationen med arbetsgivaren är flyktigare och skyldigheterna mindre än gentemot *anställda*. Manuell Castells (2000) menar att arbetet förändrats i nätverkssamhället. Från att tidigare ha varit något som varade under hela livet har arbetet blivit till något som är temporärt, eller i bästa fall varar tills vidare. Detta kan ses som en konsekvens av att företagen inte längre behöver *internalisera* arbetskraft, utan skaffar den när den behövs. På detta sätt ställs nya krav på medarbetarnas *anpassningsförmåga* och *flexibilitet*.¹⁴

Nätverksföretagen har i sin tur nya krav på sig att anpassa sig efter marknaden och tekniska framsteg för att kunna konkurrera med varandra. Detta i sin tur leder till en ökad kortsiktighet och är förklaringen till de nya kraven på medarbetarna, menar Castells.¹⁵

Men när arbetet blir *flexibiliserat* följer inte inkomsten med. Beck (1998) hävdar att övergången till tillfälliga arbeten inte tar tillräcklig hänsyn till inkomsten, vilket skapar en ny social otrygghet och ojämlikhet. När nätverksföretagen endast tar in arbetskraft när de behöver den, tar de inte ansvar för arbetstagarna när de inte jobbar. Detta menar Beck ger en ofördelaktig omfördelning av den sociala tryggheten och karriärmöjligheterna inom företaget. Konsekvenserna blir en splittring mellan de som har fast anställning och de som inte har.¹⁶

3.2 Socialt kapital bland medarbetare

De nya kraven på arbetskraften innebär att arbetsökande behöver *nätverka* för att underlätta sin situation på arbetsmarknaden. Robert D. Putnam (2006) menar att *nätverkens betydelse* ökat samtidigt som de blivit mindre till storleken. Han talar om *socialt kapital*, när enskilda

¹⁴ Castells (2000), s. 435

¹⁵ Ibid., s. 486

¹⁶ Beck (1998), s. 229

individer knyter band för att gynna sina *enskilda intressen*, inte minst när man söker arbete eftersom många arbetstillfällen idag skapas via kontakter.¹⁷

Putnam hävdar att nätverken inte skulle fungera utan en genomsyrande ömsesidighet. Samarbete, förtroende och institutionell effekt kan omöjligt uppnås utan det. Han menar att nätverk måste innebära ömsesidiga förpliktelser, och inte enbart kontakter. Det sociala kapitalets baksida är att det slår hårt mot dem som står utanför nätverken. Har man väl hamnat utanför, är det svårt att ta sig in igen. Putnam menar att dessa positiva effekter måste ställas mot de negativa.

3.3 Den individualiserade medarbetaren

I takt med att betydelsen av kontakter ökat ställs det också nya krav på den individualiserade människan att skapa dessa, menar Zygmunt Bauman (2002). Människor i samma situation kan organisera sig och hjälpa varandra att kämpa mot ett mål, för att få känslan av att man inte är ensam om problemet.¹⁸

Bauman pratar om den *nya ensamheten* och menar att den nuvarande otryggheten bidrar till en *individualiserande kraft* som separerar människor ifrån varandra. Den kollega du hade igår kan jobba på konkurrenten imorgon. Möjligheterna till gemenskap försämras i det nya samhället när *flexibiliteten* har blivit den nya medarbetarens paroll.¹⁹

I *Vi vantrivs i det postmoderna* (1998) menar Bauman att en *varaktig identitet* utgör en belastning snarare än en tillgång. Det centrala i den postmoderna livsstrategin har blivit att inte bli fast. Möjligheterna till att bygga en bestående identitet har minskats i takt med att samhället flexibiliserats.²⁰

Ett sätt att navigera sig i det nya samhället är att *ta kontrollen* över sitt liv. Bauman (2002) menar att det finns en växande klyfta mellan de som har kontroll och *kan* välja de alternativ de önskar sig, och de som inte kan det. På det här sättet blir det svårt för många människor att få *kontinuitet* i sina liv.²¹

¹⁷ Putnam (2006), s. 19ff

¹⁸ Bauman (2002), s. 62ff

¹⁹ Ibid., s. 34ff

²⁰ Bauman (1998), s. 123

²¹ Bauman (2002), s. 131ff

3.4 Den flexibla medarbetarens misslyckande

I den nya arbetsmoralen som genomsyras av *tillfällighet* och *tillgänglighet* ställs det också krav på den enskilda människan att balansera yrkesrollen med det privata. Richard Sennett (1999) menar att det i vår tid finns större möjligheter att misslyckas än tidigare, och att detta är ett av vår tids stora tabun.²²

Känslan av att man sviker familjen när man uppträder *flexibelt* och *smidigt* i arbetslivet menar Sennett är svårdefinierbar men påtaglig. Enda lösningen menar han är att ställa misslyckande och framgångar mot varandra för att lära sig att hantera misslyckanden. Så länge framgångarna väger över behöver människan inte drabbas av *otillräcklighetskänslor* och *mindervärdeskomplex*.²³

Sociologen Anthony Giddens (1995) menar att även de mest intima förhållanden har drabbats av problemen med diskontinuitet. I ett samhälle som präglas av flexibilitet och tillfällighet uppstår problem med att hålla ihop relationer, inte minst kärleksförhållanden. Hans resonemang tangerar det Sennett pratar om vad gäller problemen inom familjesfären. Frågan ”Vem ska jag bli?” menar Giddens är oupplost knuten till frågan ”Hur ska jag leva?”. Han konstaterar att flyktiga förbindelser är på väg att bli normen i alla sfärer, både i det privata och i yrkeslivet.²⁴

Flyktighet, flexibilitet och tillgänglighet kommer att avhandlas mer explicit i analysen.

²² Sennett (1999), s. 165

²³ Ibid, s. 166

²⁴ Giddens (1995), s. 168ff

4. Att vara vikarie

... det är lite överskattat det här med att få in den där foten. För ofta kommer inte foten längre in än genom dörren liksom. Du får inte in resten av kroppen, samtidigt kan man sätta fast många fötter i många dörrar men det är sällan man får flytta in och bo någonstans.

(Katarina, frilans)

Det handlar om att få in en fot i branschen. Det har kommit att bli en paroll för de unga journalisterna som medverkar i den här studien. Det är viktigt att göra sig ett namn och ett vikariat på den ena tidningen kan leda till ett annat vikariat på en annan tidning, kanske till något som varar under en längre tid.

Detta kapitel ska handla om hur det är att vara vikarie i mediebranschen.

4.1 Den flexibla vikariekarusellen

Vikariekarusellen är något som de flesta unga journalister är bekanta med. Det handlar om att man utnyttjar den fot, eller de fötter, man har inne i branschen och tar de jobb som dyker upp. Det kan innebära att man blir tvungen att flytta dit jobben finns.

För Sara var det en omtumlande tillvaro som väntade efter att hon gick ut sin journalistutbildning vid en folkhögskola våren 2006:

Jag bor i Lund, flyttar till Stockholm för att göra min praktik på Expressen, får ett jobb där och är inställd på att jobba där över sommaren när jag helt plötsligt får ett jobb på P3 i Malmö. Då flyttar jag tillbaka till Lund, och sen under sommaren flyttade jag till Malmö och jobbar här. Sen får jag ett jobb i Stockholm igen och då flyttar jag ifrån Skåne och bara ...”yes bye bye Skåne nu är det Stockholm som gäller!”. [...] Men efter bara fyra veckor blir jag uppringd av City som bara ”Hej, har du lust att jobba hos oss.... i Malmö!”. Men då hade jag ju precis sagt hej då till alla i Malmö och tagit tårdrypande farväl av mina vänner. Fyra veckor senare satt jag på en takterass på Värnhem och sa ”Jaha, nu är jag här igen!”. [skratt] Alltså, jag har verkligen tyckt att det varit skitkul och fått uppleva så många olika jobb. Men samtidigt, är det skönt att kunna gå in för ett jobb och känna att det här är min redaktion, det här är min tidning och jag är inte här på lånad tid.

Att det kan bli tal om att flytta på sig i början av journalistkarriären fick även Erik erfara. Efter ett sommarvikariat på en lokaltidning i norra Sverige blev han erbjuden förlängning.

Då var jag väl lite fram och tillbaks, för då var det... då började det bli vinterhalvåret. Och då tänkte man ”va fan ska jag upp dit och göra nu?”, det är ju kolmörkt och så. Men sen gjorde jag det i alla fall av någon anledning.

Både Sara och Erik fick precis i början av sina yrkesliv pröva på att flytta. De betonar att deras val underlättades av att de var fria, utan barn eller andra förhållanden som band dem till någon särskild ort. Erik hade en flickvän som bodde kvar i storstaden under tiden han var i Norrland. De hälsade på varandra så ofta det passade in med Eriks jobb.

Kraven på dagens unga människor att de ska vara flexibla är stora. Det kan handla om såväl arbetsuppgifter som att vara beredd på att flytta.

När Linda fick ett vikariat på ett månadsmagasin bodde hon i en annan stad och hade precis flyttat ihop med sin dåvarande pojkvän. Hon hade tidigare haft praktik på samma redaktion och ville gärna dit.

Min tanke [var] att jag skulle veckopendla. Jag skaffar väl en övernattningslägenhet och kommer hem på helgerna liksom. Men direkt när jag kom hit, kände jag att jag dels kommer jobba häcken av mig, det kommer vara jävligt mycket jobb. Och att jag inte vet om jag har lust att... Ja du förstår, jag har ju hattat runt i hela mitt liv. Och jag vet inte om jag orkar ha detta haltande liv. Nu kände jag att jag ville vara här. Och han hade jobb däruppe och någonstans kände jag att... vi måste bryta nu.

Efter ett tag sprack förhållandet och när Linda ser tillbaka på det idag så känner hon att det var en viktig, och kanske helt avgörande flytt för vad som sedan har hänt med hennes karriär. Hon fick in en fot på månadsmagasinet som sedan ledde till ett längre vikariat med fler och större uppdrag.

Flexibiliteten är central i intervjupersonernas berättelser om sin första tid som journalister. Detta nya sätt att leva står i skarp kontrast till föregående generationers. Richard Sennett (1999) talar om att det nya *flexibla arbetslivet* kan göra människor desorienterade i tillvaron. För Sara som flyttade fem gånger på några månader mellan olika jobb handlade det inte bara om att byta arbetsuppgifter. För henne handlade det om att byta identitet när hon flyttade från storstad till storstad. Ett socialt nätverk skulle ersättas med något nytt, vilket hon målinriktat gick in för då hon betonar vikten vid att ha vänner vid sidan av jobbet.²⁵

Att inte vara uppbounden till något, som till exempel barn eller en partner, är viktigt. Eriks förhållande höll under tiden han var i norra Sverige, medan Lindas tog slut. Synen på den

²⁵ Sennett (1999), s. 67ff

postmoderna kärleken och partnerskapet har också förändrats över tid. Anthony Giddens (1995) menar att frågan ”Vem ska jag bli?” är förbunden med frågan ”Hur ska jag leva?”, och det är precis vad intervjupersonerna fått uppleva. Att vara journalist medför ett visst sätt att leva och både Erik och Linda var införstådda med spelets regler. Därmed var en flytt till en annan stad inget främmande för dem.²⁶

Manuell Castells (2000) menar att i *nätverkssamhället* har den globala marknadsekonomin gjort att företag inte längre anställer personal, utan bara tar in folk när det behövs. Hela vikariekarusellens existens bygger på detta antagande och *nätverken* i sig består av de listor som redaktionschefer runt om i landet har över befintlig arbetskraft.²⁷

Men ibland blir man tvungen att begränsa sin flexibilitet. I augusti väntar Mattias och hans sambo sitt första barn. Liksom för alla förstagångsföräldrar innebär det en stor förändring och att flytta till andra städer för tillfälliga vikariat och projektanställningar är inte längre något som lockar Mattias. Nu vill han bo kvar i den stad där han har sin familj och försöka få in en fot på de tidningar som finns i närheten. Till sommaren ska han vikariera som nyhetsreporter på en dagstidningsredaktion på pendlingsavstånd.

Mattias har i och med bildandet av familj bestämt sig för att inte låta yrkesrollen ta över hans privatliv. Hans och sambons agerande är på ett sätt en reaktion mot den desorienterade tillvaron. Genom att låta deras baby styra över tillvaron hittar de ett nytt sätt att orientera sig genom livet.²⁸

4.2 Nätverkens möjligheter

Man kan få sitt första jobb efter utbildningen på olika sätt. I många fall handlar det om att man via praktiken under utbildningen fått in en fot i branschen som man sedan förvaltar. Det kan innebära ett sommarvikariat, eller en längre relation med en arbetsgivare som ofta tar slut när man lasas ut efter elva månader.

Alla intervjupersonerna utom Mattias fick omgående något sommarvikariat eller inbopp efter att ha tagit examen vid respektive lärosäte. Men problemet tycks vara att hålla sig kvar i vikariekarusellen när första vikariatet tar slut. Patrik och Sara har lyckats så pass bra att de fått fast jobb, inom ett år efter examen.

²⁶ Giddens (1995), s. 169

²⁷ Castells (2000), s. 435

²⁸ I ”Utbränd, barnlös och tyst...” (2004) berättar flera journalister om konflikten mellan familjebildandet och journalistkarriären. Många uttrycker oron inför att inte ha fast försörjning och inte veta när, hur och var man arbetar. Men, de flesta är precis som Mattias bestämda över att karriären inte ska få styra över något så viktigt som familjen.

Sara har många vänner som inte är lika lyckligt lottade som henne och hon har en strategi för att hjälpa dem i den mån hon kan:

Jag märker att de känner sig stressade av det [att inte ha jobb]. Min strategi har varit att i den mån jag kan... hjälpa... mina kompisar att få jobb. Hon som har varit min vikarie för mig och som ska vikariera för mig i sommar [är mina vänner], för man måste hjälpa varandra in – det är enda chansen att få jobb. Jag hade inte fått mitt jobb annars heller.

Andreas: Var det någon som rekommenderade dig?

Ja... det är mycket konkurrens i den här världen och då gäller det att hålla hårt i sina vänner och se till att de får det bra. Men sen är ju inte det alltid så lätt.

Efter utbildningen fick Patrik vikariat och projektanställningar på en gratistidning där han snabbt gjorde sig ett namn. Han säger att jobbet på gratistidningen var ett bra skyltfönster som sedan ledde fram till den fasta tjänsten på den konkurrerande tidningen. En viktig faktor var att chefen på hans första redaktion bytt till konkurrenten före honom och rekryterade Patrik när hon behövde en nyhetsreporter.

Man får ändå tacka för att man får en chans att visa upp sig inför de andra och det gör jävligt mycket. Folk vet vilka de andra journalister är på de andra tidningarna. Man vet ju varandras grejer liksom och man vet vilka de andra är.

Både Patrik och Sara *nätverkade* för att kunna förstärka sina positioner på den tuffa arbetsmarknaden. De har fått bra och generöst exponeringsutrymme och folk har fått se vad de kan prestera.

Men det är en konst att upprätthålla sina nätverk och sedan utveckla dem. Robert D Putnam talar om *socialt kapital* som ett sätt att få ett arbete. Konkret handlar det om just det som Sara och Patrik berättar om, att man via sina *nätverk* knyter band med personer både i samma sats och i sådana positioner att de faktiskt kan anställa. Det handlar om ömsesidiga relationer och inte om ”kontakter” vilket Sara illustrerar när hon berättar att hon hjälper sina vänner in i branschen genom att ge dem jobb. På detta sätt förstärks betydelsen av nätverken, samtidigt som både Putnam och vi kan konstatera att de begränsas tack vare de ömsesidiga kraven.²⁹

Men det är svårt att upprätta nätverk från ingenting. Erik fick uppleva detta då han flyttade från en storstadsregion till en annan med sin flickvän. Efter att ha varit en etablerad journalist med tre tillsvidareanställningar bland meriterna fick han plötsligt inget jobb i den nya staden.

²⁹ Putnam (2006), s. 19ff

Det tyckte jag väl i för sig var helt okej... i mån mån. Det var väl en försenad slackertillvaro. [...] men sen började man väl bli stressad efter ett tag. Att gå här och rulla tummarna är ju korkat. Så då hörde jag efter... [...] Sen så fick jag napp eller vad man säger... jag fick inhoppsvikariat [på en lokaltidning]

Eriks berättelse illustrerar fördelarna med nätverk, men också om hur svårt det kan vara att upprätta nya. På de tidigare jobben hade han nischat sig mot ekonomijournalistik och det var som börsreporter han hade fast anställning innan flytten. I den nya staden fick han inte möjlighet att gå vidare i den utvecklingen, utan fick istället göra sporadiska inlägg som nyhetsreporter på två lokaltidningar i regionen.

4.3 Att behöva ta andra jobb

Utan den första foten finns det risk för att man hamnar utanför. Både Mattias och Katarina har fått erfara hur svårt det kan vara att ta sig in i branschen.

Mattias gick ut journalistprogrammet från en högskola i södra Sverige 2005. Under utbildningens gång hade han praktiserat på en dagstidning och gjort ett längre projektarbete. Efter examen väntade ingenting, han fick söka sig till andra jobb för att klara sin försörjning.

Jag jobbade som personlig assistent under någon månad och jobbade också i hemtjänsten. Sen när vi flyttade [...] sökte jag ju journalistjobb och så. Men då var det ju... efter sommaren. Då är det svårare att få jobb [...] Men... då fick jag några inlägg [på en dagstidning] Men det var bara enstaka dagar, så det var inte så lätt att försörja sig på det.

För Katarinas del var det när pengarna från frilansverksamheten inte räckte till som hon var tvungen att försörja sig med annat jobb.

Jag jobbade extra som personlig assistent under min studietid och började med det igen och det var... åååh... jag hatar livet... det går bara inte! Har man haft ett inspirerande jobb kan man inte gå tillbaka och göra sånt!

Andreas: Man kan inte göra det?

Nej! Jag tyckte inte man kunde det.

Katarina har också jobbat på Systembolaget. Tanken var från början att utveckla kunskaper som hon kunde ha nytta av inom journalistiken. Att kunna ta uppdrag som vinskribent lockade.

Efter ett tag upplevde hon svårigheter att balansera det kreativa i att frilansa med att jobba extra. Att frilansa och samtidigt få den fasta inkomsten från ett annat jobb kan vara mycket

svårt. Katarina talar flera gånger om hur traumatiskt det är att gå tillbaka till vårdjobb och om hur rädd hon kan vara för att ”fastna” i den branschen.

I likhet med Katarina tänkte Mattias att jobbet som personlig assistent kunde förbättra hans chanser på arbetsmarknaden. Han passade även på att skaffa körkort i väntan på att få in en fot i journalistiken.

Katarina och Mattias har fått uppleva konsekvenserna av att hamna utanför nätverken som kan erbjuda dem journalistjobb. I Katarinas fall handlade det till stor del om att ett nätverk försvann när tidningen hon frilansade för organiserade om.

De har båda tagit sin tillflykt till vårdsektorn där behovet av arbetskraft är stort och där det inte finns samma svårigheter att få jobb, bli inringd och därmed få en fast inkomst. Men båda två har känslan av att det är ett *tillfälligt arbete*, något de tagit till i bristen på arbeten inom deras egentliga bransch. I det postmoderna samhället är allting tillfälligt, eller en lösning som får gälla tills vidare, vilket går i linje med Katarinas rädsla för att ”fastna” inom vården.

Att man på detta sätt utan direkt utbildning eller egentlig motivation (annat än att tjäna pengar) kan gå in i en temporär bransch för sin försörjnings skull talar Zygmunt Bauman (2002) om när han menar att kapitalet inte längre är beroende av band till arbetarna. När allt är flyktigt kan arbetsgivarna utgå från att arbetarna förr eller senare sticker vidare. Zygmunt Bauman går så långt att han talar om att arbetsplatsen blivit en *campingplats* i det postmoderna samhället. Många unga, i likhet med Katarina och Mattias, stannar tillfälligt upp innan de reser vidare, i deras fall mot en journalistkarriär.³⁰

4.4 Att säga ”nej” till en arbetsgivare

Att vara inhoppare, vikarie eller timanställd nyhetsreporter innebär egentligen samma sak. På ett eller annat sätt blir man erbjuden arbetsdagar eller arbetspass. De flesta av intervjupersonerna har i olika omfattning erfarenhet av att vara en person som en nyhetschef ringer till och erbjuder jobb. Det kan handla om jobb längre fram, det vill säga sporadiska dagar under följande månad, eller omedelbart som kan innebära att man får hoppa in samma dag. Omfattningen kan också variera från ett långvikariat till att bara gälla en dag.

Patrik, Erik, Linda och Mattias upplever att de vid flera tillfällen fått sätta privata intressen åt sidan för att kunna vara tillgängliga för sin arbetsgivare. Så här kunde det fungera när Patrik arbetade på den förra gratistidningen:

³⁰ Bauman (2002), s. 35ff

Jag kommer ihåg jag körde ner till mormors begravning i Prag liksom, för hon dog i våras och sen ringer chefen på fredagen och frågar: ”Kan du jobba söndag?” liksom, så jag tog en nattbuss på lördagskvällen.

Andreas: Du gjorde det?

Ja, direkt efter begravningen på lördagen och jobbade på söndagen...

Andreas: Det är ganska tufft?

Jo, men såna grejer har man ju gjort. När jag pluggade kanske jag satt på bussen klockan halv nio och så ringer min chef och frågar om jag kan komma in. Då har jag bett chauffören stanna på motorvägen och hoppat av liksom...och sen liftat tillbaka till redaktionen.

Detta system med inringningsvikarier finns inte bara inom mediebranschen, utan även inom till exempel vård- och omsorg som Mattias och Katarina har erfarenhet av.

Linda berättar om hur det var när hon jobbade extra med att göra research för ett samhällsprogram på Sveriges Television:

Jag minns framför allt en gång, det var jättesorgligt. Jag skulle åka till Oslo med min dåvarande pojkvän på ett stort kalas. [...] Sen ringde de och ville ha hjälp med att läsa igenom lobbar på polisstationen, vilket var ett ganska tråkigt jobb. Men jag bara kände, det kan jag inte säga nej till. [...] Och det gjorde jag inte heller.

Andreas: Hur kände du inför det då? Kalaset låter ju som nåt man ser fram emot?

Jaa... det känns som man så ofta försakat en massa saker. För jobbet har alltid varit så jäkla viktigt. [tystnad] Nånstans så...[tystnad] Jag vet inte..

Hon har på senare tid börjat känna att hon försakat för mycket för jobbet. Patrik ser det däremot som en del av spelets regler.

Under intervjun med Mattias ringer hans arbetsgivare och frågar om han kan hoppa in en dag, som ligger en månad längre fram. Den dagen har han och hans sambo ett planerat besök hos barnmorskan inför förlossningen. Efter ett kort samtal dem emellan fattar de gemensamt beslutet att det går bra att Mattias jobbar den dagen. Allt medan hans arbetsgivare sitter kvar i luren och väntar.

Andreas: Kan man säga nej när arbetsgivaren ringer så här? Hur tänker du kring det?

Som jag tänker nu... nu har jag varit ganska länge där på arbetsplatsen, så är det lättare att säga nej av den anledningen att man känner att man behöver inte visa vad man kan hela tiden. Men sen är det klart att nu vet jag hur många timmar jag kommer jobba i maj. Jag gick ju in i mitt lilla fina excelark. Och då kan jag se att jag har en bit kvar till heltid. Och då vill inte jag tacka nej liksom.

Rädslan inför att säga nej finns bland alla intervjupersonerna. De säger att det är viktigt att visa sig intresserad, framåt och återigen kommer ordet *flexibel* fram. Erik sätter ord på allas oro inför att säga nej:

Det är ju inte uttalat liksom... men känslan är ju lite att säger jag nej så kanske de inte ringer mer igen. Det har man ju kanske i bakhuvudet. Det ligger väl på nåt sätt där i bakgrunden ändå.

Andreas: Hur påverkas ditt sociala liv av det här?

Det är ju i princip de här grejerna... att man har bestämt på tisdagen att man ska gå på bio på torsdagen och sen på onsdagen ringer chefen och frågar om man kan jobba, så får man avboka det.

Det är ett pris man måste betala för att ta sig in på redaktionerna. Alla intervjupersonerna är inne på att det är något man måste vara beredd på om man vill lyckas. Patrik menar att om man inte är beredd att satsa så mycket på journalistiken kanske man ska fundera på om man verkligen vill vara journalist.^{31, 32}

Richard Sennett (2002) menar att möjligheterna för att *misslyckas* har ökat under de senaste decennierna. Att misslyckas kan vara att plötsligt en dag stå utan arbete eller komma till insikten att man svikit sin familj genom att uppträda flexibelt och smidigt i arbetslivet. Att känna att man försakat något för yrkesrollen kan vara smärtsamt. Intervjupersonernas känslor inför det skiljer sig. Patrik känner inte att han haft några problem, medan Linda har börjat tänka i de banorna. Sennett menar att man ständigt måste sätta framgång och misslyckande mot varandra, och så länge framgången har övertaget undgår man otillräcklighetskomplex.³³

När de privata intressena kolliderar med yrkeskarriären är det ibland svårt att säga nej. För intervjupersonerna är den sociala tillvaron ibland ett svårt pussel att lägga ut.

³¹ "Lotta" berättar i rapporten *Utbränd, barnlös och tyst*. (30/3-2004) så här: "Det stora problemet med att vara vikarie är otryggheten. Man ska tydligen räkna med 24-timmars jour eftersom man kan bli inringd med en timmes varsel. Och det är ytterst svårt att kritisera tidningen. Jag som vikarie står i ständig beroendeställning till arbetsgivaren.". Hon bedömer att hennes chanser till ett fast jobb är små och ser mer hopplöst på situationen än intervjupersonerna i den här studien.

³² Vilket också bekräftas i Ekstrand (1998) av Carin som under den första tiden som vikarie slet dag och natt för att visa att hon dög. Det ledde till att hon fick ett längre vik och sedan ett erbjudande om fast anställning.

³³ Sennett (1999), s. 166

4.5 När man skriver mot sin vilja

En annan aspekt av vikariekarusellen är det minskade inflytandet över arbetssituationen. Bland intervjupersonerna finns det olika erfarenheter av detta. Alla känner på något sätt igen sig i att de gjort uppdrag som känts fel. Det kan handla om nyhetschefens förslag på vinkling eller att ämnet känns som en ickenyhet. Linda menar att det känns fel att protestera:

Man har gjort ganska mycket kan jag känna. Men det är ju det här, man vill ju visa att man är snabb på och öppen för det mesta. Men jag tror aldrig att jag tänkt strategiskt, utan mer ”äh, jag säger ingenting – så är jag inte den jobbiga”.

Ingen av intervjupersonerna kan på rak arm minnas att de vägrat genomföra ett uppdrag. Sara har erfarenheter från hur klimatet var på en kvällstidningsredaktion:

Jag tror att alla vikarier som kommer dit känner stress. Jag har suttit i lunchrummet och tröstat folk som gjort saker som de känner inte känns helt bra.

Andreas: Vad kan det vara?

Det kan vara att ringa upp någon vars föräldrar eller barn precis har dött. Och det är inte roligt. [...] Det var en som ringde en kändis som vi hade hört ett rykte om att den personen var svårt sjuk i cancer. [tystnad] Och då var det min kollegas uppgift att kolla det med henne och hon ringde upp kändisen och hon blev ju naturligtvis jätteledsen. [...] Jag har av någon magisk anledning sluppit göra de här jobbiga jobben. Jag har helt enkelt suttit rätt på morgonmötet, men det var ju bara en tidsfråga. Och på så vis känns det skönt att idag inte jobba på en kvällstidning.

Alla intervjupersonerna är införstådda med att redaktionsklimatet är annorlunda på kvällstidningar än på andra ställen i branschen. Det är allmänt känt bland unga vikarier att kvällstidningarna tar in fler vikarier än vad de behöver, för att drilla dem mot varandra. Sedan behåller man de mest ambitiösa.

Patrik har en annan erfarenhet från den gratistidning han tidigare jobbade för. Precis som de andra har han aldrig tänkt tanken att säga nej till ett jobb:

Jag har gjort så många sunkiga saker så du skulle inte ens vilja veta liksom. Vissa knäck är katastrofala. [suck] Man får se till att betona vilken tidning man ringer från mer än sitt namn.. [...] Man såg verkligen hur mycket den ekonomiska biten hade med saken att göra liksom. [...] Det finns en annonsör som har lite fulspel som man egentligen inte får göra... Och de insinuerar att skriver ni inte om det här så köper vi inte så mycket annonsplats hos er. Så har man fått uppdrag att skriva om det där.

Arbetsmoralen på en storstadsredaktion med stor omsättning av medarbetare blir annorlunda än på en arbetsplats där personalen stannar under längre tid. När arbetsplatsen blivit till en *campingplats* där endast de finaste och bästa ekipagen får stanna, blir konkurrensen medarbetarna sinsemellan tuff. Sara har jobbat på två kvällstidningsredaktioner och i synnerhet på den ena upplevde hon att klimatet var hårt.^{34, 35}

Det var ganska ofta man kunde sitta och fixa vid datorn och sen så tittar man sig omkring och då har alla gått på lunch utan att fråga. Och jag är inte den som är så blyg, eller drar mig undan, men plötsligt fick jag den rollen. Jag trivdes inte alls med den rollen. [tystnad] Men är man stark nog så pallar man nog det året och blir fast anställd och blir en av dem.

Konsekvenserna av det kortsiktiga tänkandet inom mediebranschen har orsakat en våg av vikariat, projektanställningar och utlasningar.³⁶

Kortsiktigheten begränsas ingalunda till arbetslivet. Den genomsyrar även det privata när relationerna till arbetskamraterna förflyktigas och när unga journalister tvingas flytta på sig mer och mer. Zygmunt Bauman (2002) menar att man i det individualiserade samhället tvingas att kämpa ensam med problemen. Tillsammans menar Bauman att man kan stärka varandra, precis som Sara fått göra i fikarummet när hon tröstat andra vikarier i utsatta situationer.^{37, 38}

4.6 Livet som frilans

Den som har störst erfarenhet av att frilansa är Katarina. Hennes tydliga nischning mot klassisk musik gjorde att hon tidigare fick flera frilansuppdrag av en stor dagstidning. Men efter att de bytte chefer och med dem fick en ny inriktning på kultur- och nöjessidorna försvann de flesta uppdragen och hennes ekonomiska situation försämrades.³⁹

Nu är hennes största uppdragsgivare ett magasin med inriktning mot klassisk musik. Katarina trivs med de uppdrag hon får därifrån och upplever att hon i stor utsträckning

³⁴ Bauman (2002), s. 36

³⁵ I Ekstrand (1998) berättar Pia om hur hon avböjde ett jobb på Aftonbladet just av den anledningen att hon inte vill göra uppdrag som hon "skulle betrakta som förnedrande".

³⁶ Bauman (2002), s. 34

³⁷ Ibid., s. 63ff

³⁸ Samma sak menar Putnam (2006) när han talar om termen *socialt kapital*, där sociala förbindelser med människor i samma situation är viktigt för att bygga upp fungerande nätverk.

³⁹ Marit Kapla, journalist som jobbat på SVT:s filmkrönikan har liknande erfarenheter från frilanslivet som Katarina Hon berättar i *Utbränd, barnlös och tyst*. (30/3-2004) om en osäker tillvaro där hon ständigt är beroende av företagets framförhållningar och att programmet hon jobbar för inte läggs ner. Hon upplever också att alla medarbetare är totalt utbytbara och kallar det för en "*Kafka-artad*"-känsla .

behandlas som en redaktionsmedlem genom att hon tillåts ha inflytande på såväl sina egna texters inriktning som tidningens layout.

Men det senaste året har varit tufft och hon har tröttnat på livet som frilans.

Folk säger att det är en sån frihet. Men vadå, vilken frihet? Du är aldrig ledig. Det är som att studera ungefär. Du måste ständigt ha dåligt samvete när du är ledig för att du inte försöker sälja nån artikel. Ibland känner jag verkligen att jag vill skita i det. Jag vill inte sälja mig själv längre.

Till sommaren har hon fått ett vikariat som kulturredaktör på en lokaltidning, vilket hon ser mycket fram emot. Katarinas tid som frilans är över och nu vill hon, som hon säger, tjäna pengar igen. Hennes vision är att försöka få in en fot i dagstidningsbranschen och försöka få ett vikariat som varar så länge som möjligt.

Katarina menar att hennes kärva ekonomiska situation hämmar hennes frilansverksamhet:

Har man dålig ekonomi hindras man i att bli en bättre frilansjournalist. Annars kan du göra så att du åker till Afrika och besöker ett gorillareservat och skriver artiklar om det. Men hur fan ska du komma till Afrika utan pengar? Det är ett moment 22.

Att kombinera frilansverksamhet med att ta ströjobb på en tidningsredaktion kan också vara problematiskt. Efter ett sommarvikariat på en taltidningsredaktion skrev Mattias på uppdrag för ett företag som bland annat ger ut gratis lokaltidningar. Efter ett tag behövde taltidningen honom igen, samtidigt som han hade börjat planera sin frilansverksamhet.

Hade jag avtalat med nån person om att jag skulle ringa vid ett visst datum och en viss tid, då kunde jag ju inte jobba ifall de skulle ringa. Och det var ju dumt. För om de ringer och frågar om jag kan jobba så har jag ändå nio timmar där. Bara så, på ett bräde liksom. [Frilansseriet] är mycket arbete för få timmar, och svårt att planera in.

Mattias har upplevt problemen med att alltid vara tillgänglig för en arbetsgivare som erbjuder vikariat. Det uppstår så att säga en konflikt i *kontingens*, där lönen är ett argument för att gå till det något fastare timvikariatet. Han bedömer att man måste välja mellan att frilansa eller att satsa på vikariat, det går inte att göra både och samtidigt.

Även Linda frilansade en del innan hon fick en mer fast vikarietjänst på månadsmagasinet. Hon har inte upplevt samma problem som Mattias eftersom hon hade samma arbetsgivare som uppdragsgivare. Hennes frilansverksamhet kunde leda till något mer kontinuerligt, något

Mattias inte kunde se med sin uppdragsgivare. Där handlade det mer om att få erfarenhet som reporter och behålla en fot i branschen.

Verksamheten som frilans är uppbyggd kring ett slags kontinuerligt nätverksbyggande utan avbrott eller paus. Katarina upplever att hon har ständigt dåligt samvete för att hon inte jobbar, säljer eller skriver tillräckligt. Hon är i ett ständigt behov av att *nätverka* och skapa kontakter men nu längtar hon efter att bli *nätverkad* genom att bli anställd för att få en fast inkomst.⁴⁰

⁴⁰ Castells (2000), s. 251

5. Att vara anställd

Andreas, jag tycker det är så himla gött att vara fast anställd! [skratt] Det hade jag aldrig kunnat tro när jag slutade [utbildningen] och var sådär asorolig för att inte få jobb. Att sedan ett halvår senare sitta på ett kontrakt och slippa oroa mig.... Jag tycker det är jättegött! Jag har pengar, behöver inte oroa mig från månad till månad. Jag kan få betald semester. Fattar du? Betald semester! Det händer ju inte!

(Sara, tillsvidareanställd nöjesreporter)

För många journalister är målsättningen att få en fast anställning. För Sara har drömmen gått i uppfyllelse redan ett år efter att hon gick ut journalistutbildningen.

Men frågan är hur fast man är om man är fast anställd. Intervjupersonerna är överens om att det inte behöver innebära mer än att man har en tryggad inkomst för ett tag framöver.

Hur det är att vara anställd inom mediebranschen ska detta kapitel handla om.

5.1 Att få fast tjänst

Två av intervjupersonerna har fått fast tjänst på samma gratistidning. Det är Sara och Patrik som arbetar som nöjesreporter respektive nyhetsreporter.

Patrik berättar att mycket förändrats i hans liv med den fasta anställningen. Från att tidigare ha plockat timmar, förlängt vikariat och varit projektanställd har han nu ett längre perspektiv på sitt liv. Han funderar på att köpa bostadsrätt och får via jobbet tillgång till en rad förmåner som till exempel gratis gymkort.

Att vara ung, ha studentlivet i färskt minne, och ha en fast anställning innebär skarpa kontraster för både Sara och Patrik. Tidigare hade de fria tider men levde ekonomiskt tajt. Nu när de är anställda är situationen den omvända.

Andreas: 24 år gammal, journalist och betald semester?

Det är ju ett jätteprivilegium, speciellt när jag pratar med mina kompisar som flyttar runt hela tiden, går på a-kassa varannan månad för att de sitter mellan olika kontrakt. [...] Då känns det ju som om jag har fått en kista med guldpengar eller nåt! [skratt] Fattar du?

Guldpengar eller inte, den faktor som alla intervjupersonerna lyfter fram som den stora fördelen med att få fast tjänst är den ekonomiska friheten. För Katarina har frilansverksamheten gjort att hon står utan a-kassa:

Man lär sig verkligen uppskatta pengar och uppskatta att ha mat i kylen. Det är en jättenyttig läxa, jag tror att jag om tio år kommer att uppskatta den här tiden jättemycket. Bara en sån sak som att kunna få a-kassa, just att inte hela tiden behöva tänka på vart nästa månads pengar ska komma ifrån.

Att ha pengar till hyran och att kunna unna sig något lite extra ibland är det som intervjupersonerna lyfter fram som viktigast. Mattias skulle behöva en ny bil, inte minst för att kunna fortsätta pendla till olika jobb i framtiden, och Katarina berättar att hon skulle vilja hälsa på sina kompisar i Stockholm ibland.

Linda har precis fått sitt första förstahandskontrakt på en lägenhet och upplever det som en stor förändring i livet. För henne är inte det viktigaste att få en tillsvidareanställning där hon jobbar nu. Hennes långvikariat har precis börjat och hon vet vad hon ska göra tio månader framöver. Men att aldrig ha semester och att inte bli behandlad som de fast anställda tar på krafterna.

Vi hade nyanställningsintroduktion. Det var jag och fem andra. Det var alla förmåner och allt det där. Det som sades var: "Ja, det gäller ju inte dig då!", "Det gäller ju inte dig då". Och då bara: "För helvete! Jag gör ju exakt samma jobb!" Och jag skulle minsann inte få nåt gymkort, jag skulle minsann inte få nåt... Jamen, du vet. Då kan man ju bli jävligt trött. Jag har minsann aldrig haft... jag har inte varit ledig. Jag hade en veckas ledighet förra året. Det här året har jag två semesterdagar. Det är ett skämt! Jag ska ta mig två veckors obetald semester. För jag kan inte... håller jag på i det här tempot måste jag vara ledig.^{41, 42}

Att få fast tjänst innebär en stor förändring av livet. Mattias och Katarina skulle vilja ha den tryggheten och ser sina vikariat som ett steg i rätt riktning. Det handlar om möjligheten att stanna upp och få kontinuitet i livet.

Ulrich Beck (1998) talar om att *flexibiliseringen* av arbetet inte tar hänsyn till inkomsten. En ökad delning av arbetstiden leder inte till en ökad spridning av inkomsterna, utan snarare till en ofördelaktig omfördelning. I journalistbranschen är det inte vikarierna som tjänar mer än de fast anställda, fast de egentligen behöver en inkomst som täcker över den tid då de inte arbetar.⁴³

⁴¹ I rapporten *Utbränd, barnlös och tyst*. (30/3-2004) skriver "Peter" att han känner sig som en andraklassens medarbetare på grund av att han aldrig får ta del av företagets förmåner efter att ha vikarierat i fyra år. Veronika Johansson säger samma sak efter att de "fasta" medarbetarna varit på inspirationsdagar utan henne.

⁴² I *Journalistförbundets medlemsundersökning* (mars 2007) säger 51 procent av de visstidsanställda att de inte får samma förmåner som de fast anställda. 54 procent anser att de inte får samma möjlighet till kompetensutveckling.

⁴³ Beck (1998), s. 229

Att detta i sin tur leder till ett problematiskt förhållande mellan de privata intressena och möjligheterna att utöva sitt yrke menar Beck leder till att yrkesutövarna, i det här fallet journalisterna, själva får ta konsekvenserna av de psykiska riskerna av arbetet.⁴⁴

Genom att få en tillsvidare tjänst, eller en anställning som varar under en längre tid, eliminerar man risken att inte kunna betala nästa månads räkning. Man undkommer också en sådan tillsynes trivial sak som att inte ha någonstans att bo.

5.2 Att känna för sin tidning

Under tiden i vikariekarusellen med spontana inbrott på olika redaktioner känner man oftast inte särskilt mycket för sin tidning. Men att ha medarbetare som känner för sin tidning kan vara en viktig faktor för att den ska bli bra. Att känna sig delaktig i medvind och motgång främjar tidningen som produkt, anser Patrik:

Andreas: Du har blivit mer ett med tidningen?

Ja, exakt, man står och faller mer med tidningen. Det är lättare om du är vikarie och inte vet vad du gör om tre veckor... det är inte så att du känner att du står och faller med tidningen. Gör ni en dålig tidning känner du inte lika mycket skuld liksom. Medan när man är fast så har man ett mycket större ansvar att prestera.

Sara mår fysiskt dåligt de dagarna hon inte är nöjd med tidningen, medan hon de bra dagarna går runt med rak rygg. Att känna sig stolt över sin tidning är viktigt. Som ensam redaktör känner sig Linda stolt när hon ser tidningen i affärerna.

Jag blir sådär absorberad av hela miljön. [...] Det är rätt konstigt det där. Jag blev heldeppig när vi fick negativa siffror från ett nummer som jag inte ens var involverad i. Jo, men jag känner att det är min tidning. Det är ganska läskigt att det gått så fort.

När människor upplever kontinuitet på sin arbetsplats utvecklas också arbetsmoralen. När Zygmunt Bauman (2002) talar om arbetsplatsen som en *campingplats* menar han också att med kortare anställningar försvinner de *ömsesidiga lojaliteterna* och *förpliktelserna* som är intimt sammankopplade med utsikterna inför framtiden.⁴⁵

⁴⁴ Beck (1998), s. 230ff

⁴⁵ Bauman (2002), s. 35ff

Att känna *kontinuitet* i livet och kunna planera på längre sikt innebär för intervjupersonerna en större känsla för produkten. Erik som varit inhoppsvikarie på en lokaltidning under några år känner inte för sin tidning som Patrik, som är tillsvidareanställd.

När antalet vikarier och visstidsanställda på redaktionerna ökar finns det risk för att produkten blir lidande, detta som en konsekvens av att arbetet övergått till att vara något tillfälligt. Manuell Castells (2000) utvecklar resonemanget till att arbetet förlorat sin *kollektiva identitet* och gått över till att bli individualiserat i sina färdigheter och villkor. Med kortsiktiga anställningsvillkor riskerar den kollektiva identiteten och även känslan av *teamwork* (enligt Sennetts definition: lyhördhet, samarbetsvillighet) att krackelera.^{46, 47}

5.3 Att byta jobb

Både Sara och Patrik som är tillsvidareanställda kan tänka sig att säga upp sig. Bara för att de har något "fast" betyder inte det att de lagt sitt flyktiga liv åt sidan. Att byta redaktion, ta tjänstledigt för att resa eller göra något helt annat är inte främmande för dem.

Att binda upp sig vid en fast tjänst är ingenting som skrämmer Sara:

Jag har tänkt lite på det. Men jag kom fram till att det är ju faktiskt företaget som binder upp sig på mig, inte jag vid dem. Jag kan ju säga upp mig när jag vill! Det är inga problem... visst, det kanske vore lite konstigt om jag sa upp mig precis när jag fått kontrakt. Men, det är inga problem.

Ingen av intervjupersonerna kan se sig själv jobba på samma redaktion tills det är dags för pension. Att röra på sig är en naturlig del av en journalists liv. Erik fick som 25-åring fast tjänst som redigerare på en nyhetsbyrå:

Visst, det var kul att få ha fast jobb. Men jag tror inte att jag hade någon tanke på att stanna kvar där på den tjänsten till jag skulle hämta ut guldklockan vid pensionen. Jag vet inte riktigt varför jag hade den känslan... eller jag kan väl ana varför jag inte hade den känslan. Det var nog för att det var ganska låg medelålder på de som jobbade där. Det kändes inte som om det var "the chance of a lifetime" att få ett fast jobb, utan att det skulle man kanske kunna få nån annan gång.

⁴⁶ Castells (2000), s. 525

⁴⁷ Vilket även Robert D Putnam berör i *Den ensamma bowlaren* (2006) när han talar om *socialt kapital* som en allt viktigare ingrediens i postmodernt nätverksbyggande.

Med en tillsvidare tjänst upplever han att det är lättare att få ett nytt jobb. Dessutom kan man vara lite kräsnare när man söker. Efter jobbet som redigerare gick han över till ”andra sidan” och arbetade med information på en bank innan han blev børsreporter på en annan nyhetsbyrå. För många vikarier är situationen annorlunda då de inte själva kan välja när de ska byta jobb. Linda trivdes med sitt jobb på månadsmagasinet men mot slutet förändrades allt då anställningsvillkoren gradvis försämrades.

Det blev mindre och mindre att göra. Plus att det var en tjänst ledig, och jag ville bli inlasad som jag inte fick, för att min chef hävdade att jag inte hade kompetensen. Vilket jag har förstått är det enda argumentet de kan hävda när det gäller en las-fråga. Ifall man kan bevisa att personen inte är kompetent nog. Alltså, det blir ju lite jobbigt när man känner att... nånstans känner man ju själv att man skulle klara av det och sen så känner man att ”Nähä, det blev inget naturligt steg i utvecklingen.” [...] Det är ju inte så himla roligt... man vill ju inte tvinga henne att anställa mig liksom. Du vet, man känner ju att hon vill ju ha nån annan. Jag kände att jag måste göra nåt annat.

För Linda blev det en knäck i självförtroendet. Fackombudet ville att hon skulle ta striden mot arbetsgivaren, men Linda kände att hon inte orkade. Droppen var när hennes tjänstgöringsgrad krympte till 25 procent och arbetsgivaren ville att hon skulle jobba för en fjärdedel av lönen.

Vid intervjutillfället upplever Mattias en annan avigsida av LAS. Inför sommaren har hans taltidningsredaktion anställt en ny vikarie som blir hans efterträdare.

Inte för att jag missunnar henne det. Men... [tystnad] vad mina kollegor och chefen på radiotidningen har sagt så är de nöjda med det arbete jag utfört. Och att de så ska ta in någon annan, att utföra det arbetet... och som dessutom måste gå bredvid... det känns inte vettigt liksom. Man ser ju också att det är ett strukturellt problem, så jag kan ju inte vara arg på henne för att hon tar det jobbet liksom. [...] Jag tycker fortfarande att det är en vansinnesprincip, att folk ska lasas ut som huvudregel.

I dialogen med facket på tidningen har Mattias fått en lektion i hur LAS-reglerna fungerar som han tycker har varit till stor hjälp. Men någon hjälp med att få stanna på redaktionen har han inte fått och han är missnöjd med hur facket agerar.⁴⁸

⁴⁸ I rapporten *Utbränd, barnlös och tyst*. (30/3-2004) uttrycker många journalister sitt missnöje med hur facket och arbetsgivarna hanterar problemen kring LAS.

Problemet är ju att facket inte väljer att agera som ett kollektiv. Jag vet inte till exempel när journalisterna strejkade senast. Det måste ju varit bra många år sedan! Jag menar, det är ju ett sätt att göra nåt konkret. Men det väljer man att inte göra.

Arbetet har förändrats i det postmoderna samhället. Manuel Castells (2002) menar att arbetet inte längre är något som varar hela livet. Att inte stanna på samma arbetsplats tills pension är inte längre avvikande, utan snarare normen. När arbetskraften förvandlats till något som företagen endast tar in när de behöver den, har detta tänkande också internaliserats av arbetskraften självt, vilket visar sig i Sara och Patriks resonemang kring sina fasta anställningar.⁴⁹

Med detta tänkande kommer svårigheterna med att skapa kontinuitet i livet och ett sammanhängande *livsbaneperspektiv*. Tydligt blir det i fallet Mattias som håller på att bilda familj samtidigt som han är mitt inne i vikariekarusellen och inte vet vad han ska göra ett halvår framåt.

I *Vi vantrivs i det postmoderna* (1998) talar Zygmunt Bauman om att det centrala i en postmodern livsstrategi är att inte bli fast, snarare än att bygga en bestående identitet. Detta är något som anammats av Erik som trots en tillsvidare tjänst i storstaden återgick till vikariekarusellen när han flyttade till en ny stad. Patrik och Sara är inte främmande för att göra samma sak.⁵⁰

Bauman (2002) menar vidare att människornas svårigheter att få *inflytande* över sina liv ökat när livsbaneperspektivet förändrats. Han anser att det bildats en klyfta mellan dem som kan välja de alternativ som de verkligen önskar sig, och de som inte kan, vilket både Linda och Mattias fått erfara när deras arbetsgivare kringgått lagen om anställningsskydd.

I fallet med de unga journalisterna kan det handla om möjligheten att själv bestämma var man vill leva och med vem man vill göra det.⁵¹

⁴⁹ Castells (2000), s. 435

⁵⁰ Bauman (1998), s. 123

⁵¹ Bauman (2002), s. 131ff

6. Att bli äldre

Men, allmänt... det ligger ju mycket i jobbet... att det är lite hippieaktigt. Då menar jag inte politiskt, men att det är på nåt sätt en ostrukturerad tillvaro. Det är ju det man kan tycka är häftigt, bra eller praktiskt i början... men sen föreställer jag mig på nåt sätt att ju äldre man blir, desto mer sur och lack blir man på det där. Att tillvaron, ens arbetsliv, är precis likadant när man är 47 som när man var 23... medan ens vänner har kommit vidare i livet.

(Erik, vikarie)

De flesta som blir journalister känner till spelets regler. Det kallas ibland för ”hundår”, de där första åren av karriären då man måste vara flexibel, beredd på att flytta runt mellan arbetsplatser och olika boenden. Men vad ska hända efter det?

Hur intervjupersonerna tänker kring framtiden och hur det är att bli äldre inom mediebranschen ska detta kapitel handla om.

6.1 Hur länge orkar du vara journalist?

Ingen av intervjupersonerna har någon klar bild över hur länge de tänker vara journalister. Katarina, Linda och Mattias har tänkt tanken på att byta yrke. För Mattias del kändes det som tuffast under den tiden han stod utanför branschen och jobbade inom vården. Nu upplever han att tillvaron ser någorlunda ljus ut, i och med att han har sysselsättningen tryggad några månader framöver.

För Lindas del är det bristen på ledighet som tär:

Då är vi ju inne på det här. Att man ibland funderat på att kasta in handduken. Det är den grejen som jag varit så himla knäckt av. Att jag aldrig känner mig ledig. Det är bara som en sån grej som att koppla av med en tidning. Jag kan inte koppla av med en tidning! Så fort jag sätter mig och läser Elle eller en Cosmo så är det antingen, ”Gud, det där skulle vi också skrivit om” eller ”det där var en bra frilans, henne kanske man kan använda”. [...] Det kan nästan vara så att jag drar mig från att öppna en tidning eftersom jag får sån prestationsångest.

Svårigheterna med att koppla av vid sidan av arbetet delas med Patrik. Hans sambo är också journalist och de har satt som regel att undvika att prata om jobben hemma. Men han erkänner att det är svårt, särskilt efter att han fått tillsvidaretjänsten på den nya gratistidningen där han har större ansvar. Både Patrik och Linda berättar att de har svårt att koppla av på helgerna och att deras tankar ofta är på jobbet.

I framtiden ser Erik flera problem med att kombinera ett familjeliv med journalistyrket då han förutspår att svårigheterna med att inte veta när man börjar och slutar jobbet kan ställa till problem. Han funderar länge på under hur lång tid han kommer att vara journalist. Erik menar att karriärmöjligheterna inom journalistyrket är mer begränsade än i andra:⁵²

Dels är det ju det där med LAS och vikariekarusellen. Men sen är det ju det också att om du får ett fast jobb, så är det ju inte som på andra jobb att du har en naturlig gång. Att du blir Sverigeansvarig för vattenspridare om du jobbar på ett företag som gör det... Alltså, det finns ju ingen schysst gång liksom... [...] Du måste söka dig vidare. För annars är du kvar där, om inte nån tvingar ut dig eller sparkar ut dig. [...] Stressen som du kanske tyckte var kul när du var 23 tycker du kanske är pest när du är 57. Det är väl kanske det folk känner också, när de söker sig någon annanstans.⁵³

Alla intervjupersonerna har funderat över möjligheterna att söka sig vidare. Närmast till hands ligger andra jobb inom medie- och informationsbranschen. Att gå över till *andra sidan* är en möjlighet, något som de flesta kan tänka sig att göra någon gång. Erik är den enda som testat på det och han berättar att han saknade pulsen och tempot och blev lite uttråkad.

Mattias har aktivt sökt jobb som informatör men upplever att han inte är tillräckligt kvalificerad eftersom han inte blivit kallad till någon intervju. Linda och Patrik kan tänka sig att byta bransch och göra något helt annat. Linda fantiserar om att öppna en bar och Patrik kan tänka sig att jobba inom logistik, som han tidigare har erfarenhet av. Men han tillägger:

Men samtidigt blir ju journalistiken till ett gift också.

Andreas: Hur då?

Ja, jag tror att många känner det så att man... Alltså, det är jävligt kul att vara inne i samhällsfrågorna. Och när det händer något så är du där. Det är fan jävligt drivande känner jag.

Känslan av att man någon gång i framtiden kan komma att byta yrke och börja en ny karriär är en del av den postmoderna arbetsetiken. Det är inte bara inom mediebranschen som medarbetare är rörliga, utan i hela samhället har *livsbaneperspektivet* förändrats. Att du är journalist idag, betyder inte att du är det imorgon. Ingenting tycks vara omöjligt eller för svårt. Sara vill resa och Linda vill studera lite mer vid universitetet, resa till Guatemala och läsa spanska. Hon ser inga hinder för något av de här projekten:

⁵² Ett sätt att hantera familjesituationen kan vara att gå ner i arbetstid. I Tyrkkö & Karlqvist (2005) berättar många anställda om problemen med att jobba deltid. Känslan bland intervjupersonerna är att de snarare blir mer stressade av att jobba deltid, då de måste hinna med att göra sitt vanliga jobb på kortare tid.

⁵³ Tyrkkö & Karlqvist (2005) kommer i sin undersökning fram till att en del medarbetare ser möjligheter till att utvecklas inom yrket med så kallad multijournalistik som kan innebära nya uppgifter och lärande.

Jag ser inte hinder. Jag höll på att säga klyschan: ”jag ser inga hinder – jag ser bara möjligheter”. Nu sa jag det i alla fall. Nej, grejen är... [...] Nånstans tänker jag att vill jag göra nåt helt annat, så gör jag det. Och går inte det, då har jag i alla fall försökt. Jag vet inte vad som skulle kunna vara hinder.

Möjligheterna att förverkliga sig själv på flera sätt ökar i takt med att olika världar blir mer lättillgängliga. Zygmunt Bauman (1998) talar om att en varaktig identitet i det postmoderna samhället blivit till en belastning, och att normen istället är att hela tiden utvecklas och hitta nya livsvärldar. Linda och Sara är båda sugna på att upptäcka nya saker och utveckla sig till något de inte med säkerhet vet vad det är ännu.⁵⁴

Med tid och pengar kan man göra i princip vad som helst. Erik vill också resa mer, men ser det som en möjlig sysselsättning när han ”... inte har något bättre för sig”:

Jag hade gärna varit borta lite längre än de där klassiska tre veckorna. Men det känns som en sån typisk grej man gör just när man inte har nåt bättre för sig. Alternativt, om man har ett fast jobb som man haft i sex år, och är så trött att du vill kräkas. Då kanske du tar tjänstledigt eller säger upp dig för att sticka iväg. Men annars, är det väl just nåt man gör när man inte har nåt för sig.

För att återfå kontrollen över sitt liv menar Bauman (2002) att det kan vara en möjlighet att byta yrke. Katarina har funderat på att skola om sig för att få en stabil inkomst men har bestämt sig för att ge journalistiken en chans till. En vändning för henne var när hon fick reda på att hon fått sommarvikariatet som kulturredaktör på lokaltidningen i sommar.⁵⁵

6.2 En blick in i framtiden

När intervjupersonerna blev journalister var de medvetna om att situationen på arbetsmarknaden skulle ställa höga krav på dem. Patrik betonar att om man är målinriktad och lite flexibel så klarar man sig bra, förr eller senare får man jobb.

Men ibland kan karriären innebära att man får sätta annat åt sidan ett tag. En sådan grej kan vara att skaffa familj. Ingen av intervjupersonerna uttrycker någon stress inför detta. Patrik berättar att han är dålig på att tänka framåt.

⁵⁴ Bauman (1998), s. 123

⁵⁵ Bauman (2002), s. 131ff

Du har också kompisar som håller på att planera barn och hus och vad de ska göra om sex månader, och jag känner att för mig räcker det med några veckor framåt.

Andreas: Så, du ser inte dig själv i dem?

Nej, det gör jag verkligen inte. Men va fan...2004 såg ju inte jag mig själv sitta på en redaktion, sitta och slita varje dag. Men det är väl det fina också... att saker och ting hela tiden händer.

Svårigheterna, eller i några fall oviljan, att se framåt delas av Erik och Katarina, som är de två äldsta i studien. Katarina berättar att hon fortfarande i vissa avseenden känner sig som en student, som ännu inte gått in i vuxenlivet, eftersom hon inte har en fast inkomst och framför allt ett stadigt boende. Så här formulerar Erik det:

Jag känner mig som vuxen i största allmänhet. Men i karriärhänseende? Nej. Det är ju ett litet slackeraktigt liv. [tystnad] Men det går liksom i lite lösa volymer och det blir vad det blir, och man ser inte så långt framåt. Och i extremfallet då, om du är inhoppare eller sådär, så är det ju verkligen att du inte ser framåt.

Det kortsiktiga tänkandet har även kommit in i de mest intima sfärer, som Anthony Giddens (1998) säger i *Intimitetens omvandling*. Förutom Mattias har ingen av intervjupersonerna några konkretare planer för framtiden, varken för sig själva eller med sina partners. Det tycks med andra ord som om de införlivat dels de villkor som arbetsmarknaden ställer, men också den postmoderna samhällsmoralen om att ingenting längre är fast.⁵⁶

⁵⁶ Giddens (1995), s. 167

7. Sammanfattning och diskussion

Syftet med den här studien har varit att undersöka hur unga journalister påverkas av förhållandena på arbetsmarknaden. Genom att intervjua sex journalister i åldrarna 24 till 35 år med olika erfarenheter från mediebranschen har jag kommit fram till olika slutsatser som presenterats i analysen.

Att stå utan fast anställning innebär ett visst mått av otrygghet. Den ekonomiska försörjningen utgör ett orosmoln och för att klara av sin livssituation har några av intervjupersonerna blivit tvungna att ta jobb inom andra branscher. För att få ett fast jobb tvingas många unga journalister att godta arbetsgivarnas villkor. Det kan innebära utlasning och en ofrivillig tillvaro i en vikariekarusell där individens inflytande över sin livssituation får stå åt sidan. När karriären krackelerar till följd av osäkra anställningar och en diffus framtid har några av intervjupersonerna funderat på att byta yrke.

Ett fast jobb innebär inte att man blir kvar där. Erik har sagt upp sig från tre tillsvidarejänster och både Sara och Patrik som nyligen fått fasta jobb kan tänka sig att göra samma sak.

Kraven på en journalists *flexibilitet, rörlighet* och *tillgänglighet* kan ibland gå ut över det privata livet. Det har alla intervjupersonerna fått erfara på olika sätt.

Det som här presenteras är ett exempel på hur en postmodern arbetsmarknad kan se ut. Med hjälp av ledande teorier från några av de främsta samhällsforskarna har jag analyserat de sex intervjupersonernas berättelser från deras journalistkarriärer.

Under den rådande arbetsetiken där *livsbaneperspektivet* blivit diffust är det svårt att skapa sig kontinuitet i en värld som ständigt rör sig. För Mattias och hans sambo som under året blir föräldrar för första gången är det ett problem medan de i undersökningen som inte har någon annan än sin egen försörjning att tänka på upplever det på andra sätt.

Ingen av intervjupersonerna upplever åldersrelaterad stress inför att ”hinna” skaffa barn eller förverkliga sig själva på något annat plan. I tidigare undersökningar har framför allt kvinnliga journalister upplevt svårigheter att kombinera yrkeskarriären med familjebildning. De tre kvinnorna i den här undersökningen upplever inga problem med detta, vilket tyder på att de införlivat arbetsmarknadens villkor innan de tog klivet ut på den. Ett på förhand tänkt genusperspektiv utelämnades således i analysen.⁵⁷

⁵⁷ En sådan undersökning är *Utbränd, barnlös och tyst*. (30/3-2004)

Huvudfrågeställningen för den här studien var *Hur tänker unga journalister om situationen på arbetsmarknaden?* och jag vill påstå att jag genom de sex intervjupersonernas erfarenheter har belyst några av de faktorer som påverkar dem. Jag har dragit nytta av min resenärskroll som forskare och låtit intervjupersonernas erfarenheter vägleda mig. Det är deras berättelser som ligger till grund för tematiseringen av analysen.

Jag ser det som studiens styrka att den pekar på ett strukturellt problem i vårt samhälle som direkt berör en hel yrkesgrupp. I förlängningen blir det en demokratifråga, då man kan ställa sig frågan om detta påverkar journalisternas förmåga att utföra sitt uppdrag i samhället. Vidare är studiens styrka att den på djupet går in i sex unga journalisters livsvärldar med de fördelar som den kvalitativa metoden medför och visar hur en nutida arbetsmarknad kan se ut.

Studiens svaghet är dess storlek, att den inte tar upp fler personers erfarenheter och saknar därmed den bredd man hade kunnat önska för en större validitet och reliabilitet. Detta kompenseras i viss mån av den teoretiska validiteten och det medvetna urvalet av intervjupersoner. Det hade också varit intressant att ytterligare problematisera hur anställningsförhållandena påverkar journalisternas sätt att utföra sitt samhällsuppdrag och undersöka om och hur lyssnarna, läsarna och tittarna märker av den rörliga arbetsmarknaden.

Varje år utexamineras nya journalister från journalistutbildningarna vid universiteten och folkhögskolorna. Den överkapacitet av arbetskraft som finns gynnar arbetsgivarnas kortsiktiga tänkande, att kunna ta in arbetskraft när den behövs. I den här studien, liksom i andra undersökningar, tar deltagarna upp frågor om hur facket agerar för att hjälpa unga medlemmar till tryggare anställningar.

Här utelämnas en problematisering kring Journalistförbundets roll i vikariekarusellen då studien koncentrerar sig kring de unga journalisternas erfarenheter. Detta är ett ämne som mer än väl lämpar sig för vidare forskning, liksom en motsvarande studie kring arbetsgivarnas (redaktionscheferna, tidningsutgivarna, ansvariga chefer) tankar kring situationen på arbetsmarknaden.

En frågeställning som då lämpar sig är hur länge man kan garantera en kontinuitet inom branschen så länge en stor del av verksamheten bygger på tillfälliga anställningar. I slutändan riskerar detta att gå ut över produkten och då påverkas konsumenterna av journalisternas arbetsmarknadssituation.⁵⁸

⁵⁸ Johanna Hellström i *Utbränd, barnlös och tyst*. (30/3-2004): ”Jag orkar inte vara arg längre samtidigt som jag tycker att det är för jävligt! Som journalist granskar vi företag som sparkar sina anställda och så har vi själv den mest hopplösa situationen av alla.”

Journalistförbundets kvantitativa medlemsundersökning från i år tyder på att det fortfarande ser dystert ut för den yngre gruppen journalister. Jag ser min kvalitativa studie som ett utmärkt komplement till undersökningar av det slag som Journalistförbundet genomfört. Min förhoppning är att vi tillsammans kan uppdatera och revidera Lennart Weibulls nästan tjugo år gamla tidsdokument *Svenska journalister* (1991) där han under hösten 1989 undersöker vilka journalisterna är och hur de ser på samhället och deras roll i detsamma.⁵⁹

I denna studie har jag tangerat dessa frågor, några av intervjupersonerna ser journalistiken som en hobby som sedermera utvecklats till ett yrke. En stor skillnad från början av 1990-talet är att den professionalisering som Weibull och de andra förutspår blivit realitet. Idag har majoriteten av journalisterna någon form av högskoleutbildning. En uppdaterad forskning om de svenska journalisterna tror jag på ett effektivt sätt även skulle fånga upp problematiken kring tillståndet på arbetsmarknaden. Jag är gärna själv delaktig i en sådan studie.

⁵⁹ Weibull, Lennart m.fl. (1991) *Svenska journalister*, Tidens förlag, Stockholm

Referenser

Intervjuer

Erik	(070424)
Katarina	(070418)
Linda	(070419)
Mattias	(070420)
Patrik	(070417)
Sara	(070417)

Litteraturlista

Bauman, Zygmunt (2002) *Det individualiserade samhället*, Daidalos, Göteborg

Bauman, Zygmunt (1998) *Vi vantrivs i det postmoderna*, Daidalos, Göteborg

Beck, Ulrich (1998) *Risksamhället*, Daidalos, Göteborg

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1979) *Kunskapssociologi*, Wahlström & Widstrand, Stockholm

Castells, Manuel (2000) *Informationsåldern ekonomi, samhälle och kultur Band 1: Nätverksamhällets framväxt*, Daidalos, Göteborg

Ekstrand, Eva (1998) "Någon sa att jag borde skriva", Institutionen för medier och kommunikation Umeå universitet, Umeå

Giddens, Anthony (1995) *Intimitetens omvandling*, Bokförlaget Nya Doxa, Nora

Hartman, Jan (1998) *Vetenskapligt tänkande – Från kunskapsteori till metodteori*, Studentlitteratur, Lund

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund

Lindblom Hulthén, Agneta (2004) "Fast jobb erbjuds i utbyte mot sex", *Dagens Nyheter* 30/3-2004

Mulinari, Diana (1999) "Vi tar väl kvalitativ metod – det är så lätt." Sjöberg, K. (red.) *Mer än kalla fakta – Kvalitativ forskning i praktiken*, Studentlitteratur, Lund

Putnam, Robert D. (2006) *Den ensamme bowlaren*, SNS Förlag, Stockholm

Sennett, Richard (1999) *När karaktären krackelerar*, Atlas, Stockholm

Tyrkkö, Arja & Karlqvist, Lena (2005) *Arbetsvillkor och arbetsbelastning i journalistiskt arbete – en studie av tidningsredaktioner*, Arbetslivsinstitutet, Stockholm

Weibull, Lennart m.fl. (1991) *Svenska journalister*, Tidens förlag, Stockholm

Övrigt anfört material

Journalistförbundets medlemsundersökning, mars 2007

Utbränd, barnlös och tyst. 30 vittnesmål om mediebranschens arbetsvillkor, 2004-03-30, Journalistförbundet, Stockholm

Bilaga

Intervjuguide

Bakgrund

Var kommer du ifrån?; hur gammal är du?; är du gift/sambo?; har du barn?; **varför blev du journalist?;** hur blev du journalist?/utbildning; påverkades din bild av journalistiken då?; hur är en (bra) journalist enligt dig?

Vilken/vilka är din styrka som journalist?; vad är det bästa med att vara journalist?

Arbetslivet

Berätta om ditt nuvarande jobb/sysselsättning; vad innebär det?; anställningsform?; vad ger det dig?; hur kom det sig att du hamnade här?; vad skulle nästa steg i karriären vara?; är du rädd för att fastna?; **kan du ha en dålig dag?**

Är du nöjd med din karriär så här långt?; vilka redaktioner/arbetsplatser har du varit på?; kan du se några skillnader?; vad tänker du på när du hör LAS?; **hur påverkas du av dina anställningsvillkor?;** har du blivit erbjuden fast tjänst någon gång?; **är du med i facket?**

Hur påverkas ditt sociala liv av ditt yrke?; vänner, kärlek?; **finns det saker du inte kunnat göra pga din anställningssituation?;** har du flyttat för karriärens skull?; **hur mycket är du villig att flytta på dig för karriären?;** hur påverkas du ekonomiskt?; om du jämför med kompisar i andra branscher – hur ser det ut då?

Har det hänt att du funderat på att göra något annat?; i så fall vad?; hur tror du att de förändrade arbetslöshetsreglerna påverkar dig?; möjligheten till a-kassa vid perioder utan jobb tex.?

Vilka möjligheter finns?; vad är det som lockar dig till att vara journalist idag?; flexibel arbetsmarknad – flexibelt liv?; är en journalist per definition en rotlös person?; **är frilansandet en möjlighet?;** hur gör man för att förbättra sina positioner?

Har ditt sätt att arbeta påverkats av anställningsförhållandena?; tänker du taktiskt när du går ut på jobb? (om jag gör det reportaget ökar mina chanser att få förlängt...) har det hänt att du lärt upp någon som sedan övertagit ditt jobb när du lasats ut?; hur är dina relationer till arbetskamraterna?; **är det någon skillnad mellan vikarier och fast anställda?**

Fritid

Hur ser ditt liv ut vid sidan av karriären?; går det bra att kombinera arbetet som journalist med fritidsaktiviteter?; har det varit några problem?; med ovissa arbetstider, möten som skjuts upp pga att chefen ringt in?

Vågar du säga nej till chefen om han/hon ringer och erbjuder inhopp/vikariat?; om inte/vad skulle kunna få dig att säga nej?; hur tuff vågar du vara gentemot arbetsgivaren?; löneförhandlar du- hur ofta?; vad tycker du- hur har din relation varit till chefen/cheferna?

Framtid

Hur ser framtiden ut?; förhoppningar/farhågor? (vill du ha fast tjänst?); om fast tjänst – är du rädd för att bli uppsagd?; var vill du jobba?; tror du att du kan bestämma det själv?;

Vad gör du om tio år?; var bor du?; har du familj?; vilka är dina intressen?

Tror du att du alltid kommer att vara journalist? (om inte journalist – vad istället?); kan du tänka dig att jobba med information på något annat sätt, tex. pressekreterare?; kan du tänka dig att läsa vidare/utbilda dig till något annat/fördjupa dig inom något inom journalistiken, tex. foto, web eller etermedier?

Vid sidan av arbetet, vad vill du uppnå/göra?; finns det någon konflikt mellan journalistjobben och det?